

Enes Pelidija

RADOVI HAMDİJE KREŠEVLJAKOVIĆA I DRUGIH HISTORIČARA U *BEHARU*

Austrougarskom okupacijom Bosne i Hercegovine Muslimani su se našli u neizvjesnoj situaciji. Još su bili tradicionalno vezani za Carigrad, a istovremeno izloženi pritisku novih vlasti da prihvataju tadašnje evropske civilizacijske tekovine. U takvim prilikama se još više povlače u sebe i ne prihvataju ništa što dolazi iz Beča i Budimpešte, čak ni školovanje, koje im je bilo najneophodnije. Statistički podaci pokazuju da su u osnovne i srednje škole Muslimani najmanje slali svoju djecu. Rezultat takvog nepovjerenja bio je da tek u zadnjoj deceniji XIX stoljeća maturira prva generacija učenika, a prvi diplomirani studenti javljaju se tek dvadeset godina po austrougarskoj okupaciji.¹

Muslimanska inteligencija, koja je svoju naobrazbu stekla u Beču, Budimpešti i drugim evropskim centrima, bila je malobrojna. Godine 1900. svega deset ljudi je bilo evropski fakultetski obrazovano. Osam na Pravnom, a po jedan na Filozofskom i Veterinarskom fakultetu.² To je u dobroj mjeri onemogućavalo da širi narodni slojevi nešto više saznaju o svojoj kulturnoj, historijskoj i duhovnoj baštini. Uviđajući taj nedostatak, nekoliko mladih evropski obrazovanih ljudi smatralo je neophodnim pokretanje lista u kome bi se književno i publicistički prikazao narodni život i običaji, te se uticalo na šire muslimanske mase u pravcu prosjetnog i kulturnog preporoda. Među najaktivnijim zagovornicima takve orijentacije bili su: Safvet-beg Bašagić, Osman Nuri Hadžić, Edhem Mulabdić, Fehim Spaho, te mnogi drugi. Prvo ostvarenje njihove zamisli bilo je pokretanje *Behara*. U maju 1900. godine izlazi prvi broj. U podnaslovu prve stranice je pisalo da je to *list za pouku i zabavu*.³ Objavljenim književnim radovima i pjesmama *Behar* je uticao na čitalačku publiku u pravcu njene evropeizacije koja se odvijala u znaku "simbioze sa Istoka".⁴ To je utoliko interesantnije kada se zna da je najveći dio Muslimana bio nepismen, barem što se tiče latiničnog i ćiriličnog pisma.

---

1. Nusret Šehić, *Autonomni pokret Muslimana za vrijeme austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1980., 380.

2. Ibrahim Kemura, *Uloga "Gajreta" u društvenom životu Muslimana Bosne i Hercegovine (1903.-1941.)*, Sarajevo, 1986. 22 (dalje: I. Kemura, Uloga "Gajreta")

3. Muhsin Rizvić, *Behar, književnoistorijska monografija*, Sarajevo, 1971. 9 (dalje: M. Rizvić, *Behar*)

4. I. Kemura, *Uloga Gajreta*, 27

U nepunih jedanaest godina, koliko je *Behar* izlazio, objavljeno je na desetine književnih radova, te radova iz historije, islamske civilizacije, kulture, tradicije, prava i savremenog života.⁵ Pažnju su privlačile i mnoge drame, priče i pjesme sa historijskom tematikom kao: dr Safvet-bega Bašagića drama *Abdulah-paša*, *Knez Ivo od Semberije* Branislava Nušića, *Smrt Sulejmana II Sjajnog* Branislava Klarića i drugo.⁶ Svoj nemali doprinos u sakupljanju narodnih umotvorina i objavljivanju u *Beharu* imali su mladi ljudi, učenici srednjih škola, medresa i daru-l-muslimana.⁷ U tome su ih podržavali Edhem Mulabdić i drugi stariji saradnici lista. To daje i odgovor na pitanje: otkuda da se već 1904. godine kao saradnik *Behara* javlja i šesnaestogodišnji Hamdija Kreševljaković. On se baš na stranicama *Behara* prvi put predstavlja široj čitalačkoj publici sa prvom od ukupno 343 bibliografske jedinice. U petom godištu lista štampana mu je poučna pripovijetka *Halal para* u kojoj se govori o poštenom odnosu prema radu.⁸ Tu priču je čuo i zabilježio od svog rahmetli oca Mehage. Izgleda da je ta priča bila životna vodilja ovog kasnije cijenjenog učenjaka i plodnog historičara, jer se tokom cijelog života vodio tom idejom marljivog, upornog i poštenog rada. Od svojih ukućana čuo je i zabilježio još 15 narodnih lirskih pjesama koje je objavio na stranicama ovog lista.⁹

Saradnici *Behara* su donosili prevode sa više stranih jezika od kojih su se neki odnosili i na historijsku problematiku. Najveći broj prevoda je bio sa turskog i njemačkog jezika.¹⁰ Zahvaljujući entuzijazmu osnivača i saradnika *Behar* je već od prve godine svog izlaska okupio većinu muslimanskih intelektualnih snaga. Zbog toga je i odigrao značajnu ulogu u formiranju jedne generacije književnih stvaralaca koja je u ovom listu i stasala.¹¹

Pored navedene književno-publicističke djelatnosti objavljivani su i radovi sa čisto historijskom tematikom. Neki od tih radova su korisni i za današnje generacije historičara. No, većina njih može da posluži samo kao primjer kako i u kakvim uslovima počinje ozbiljniji naučni rad na pisanju prošlosti kod muslimanskih povjesničara na novim naučnim osnovama.

---

5. M. Rizvić, *Behar*, 191

6. isto, 103/4

7. isto, 105

8. *Behar* br. 4, god. V, 15.VI 1904., 58/9

9. *Behar* br.11, god. VIII, 1.X 1907., 175/6; br. 16, god. VIII, 15.XII 1907, 256; br. 17, god. VIII, 31. XII 1907, 271; br. 1, god. IX, 15.V 1908. 13; br. 8, god. IX, 1.IX 1908. 128/9; br. 18-19, god. IX, 1.II 1909. 292/3; br. 3, god. X, 15.VII 1909. 43/4

10. M. Rizvić, *Behar*, 255

11. I. Kemura, *Uloga Gajreta*, 27

Nesumnjivo, u to vrijeme najveći ugled i najznačajnije historijske članke objavljuje dr Safvet-beg Bašagić. U svojim radovima, on želi da podigne splasnulu samosvijest naroda kome pripada, posebno ističući muslimansko slavensko porijeklo i staru slavu.¹² To naročito dolazi do izražaja u njegovoj knjizi *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine* (od g. 1463. - 1850.), koju je objavio u Sarajevu 1900. godine u vlastitoj nakladi. Ta knjiga je bila prvo objavljeno domaće djelo o ovim zemljama. Pisano na jeziku svakom razumljivom, muslimanskim masama je na popularan način otvorilo poglede u prošlosti, te pokušalo da im da odgovore o porijeklu, historiji i junačkoj slavi.¹³ Zbog takvog načina pisanja ova knjiga nije bila po volji tadašnjoj bosanskoj Zemaljskoj vladi. Već u drugom broju prvog godišta *Behara* čitaoci su od autora potpisanim inicijalima n. n. obaviješteni o izlasku navedene knjige.¹⁴ Prikaz je objavljen u rubrici *Listak*. Osam godina kasnije u istoj rubrici o ovoj knjizi piše i dr Milan Prelog. On kritikuje muslimansku inteligenciju što niko među njima nije našao za shodno da prikaže *Kratku uputu u prošlost Bosne i Hercegovine*. Interesantno je primijetiti da na navedenu primjedbu nije niko iz tadašnje redakcije reagovao jer izrečena primjedba ne odgovara istini. U daljem osvrtu dr Milan Prelog ukazuje na manje primjedbe i nedostatke knjige koji se odnose na nedovoljno korištenje zapadne građe. Inače, u cjelini sa puno uvažavanja i pohvalno piše o knjizi i njenom autoru. S pravom upućuje kritiku svim obrazovanijim ljudima što im djelo dr. Safvet-bega Bašagića nije bilo podsticaj da i sami nešto više napišu i time sebe i svoje sunarodnike obogate većim saznanjem o svojoj daljoj i bližoj prošlosti. Na stranicama *Behara*, prije svega u rubrici *Listak*, ukupno će biti objavljeno još 11 prikaza i obavještenja o knjigama iz čisto historijske tematike.¹⁵

I pored brojnih prigovora na uređivačku politiku, te povremenih odstupanja od ranije postavljenog cilja *Behar* je u svom nepunom jedanaestogodišnjem izlaženju imao znatnog uspjeha. U mnogome je ostvario ciljeve muslimanskog kulturnog preporoda. Zahvaljujući saradnicima lista formirana je moderna muslimanska književnost, ali održana i duhovna veza sa Orijentom.¹⁶ Pored književnih djela na stranicama *Behara* objavljavani su veći i manji radovi i crtice iz historije, od kojih su

---

12. M. Rizvić, *Behar*, 18

13. isto, 10

14. *Behar* br. 2, god. I, 15.V 1900. 32/3

15. *Behar*, br. 2, god. I, 15.V 1900. 32/3; br. 20, god. I, 15.II 1901, 322/3; br. 8, god. II, 15. VIII 1901, 124/5; br. 1, god. V, 1.V 1904. 13; br. 14, god. V, 15.XI 1904. 222; br. 1, god. IX, 15.V 1908. 13/4; isto, 16; br. 7, god. IX, 15. VIII 1908. 116; br. 8, god. IX 1908. 130/1; br. 14, god. IX, 1 XII 1908. 228; br. 1, god. XI, 15.X 1910, 13

poneki interesantni i za današnje historičare. Tako su radovi Alije Kadića *Glavni događaji iz islamske prošlosti*,¹⁷ Muhameda Seida Serdarevića *Kratka povijest Islama*,¹⁸ Abdulaha Bušatlića *O Hasanagi Pečkom*,¹⁹ Fehima Spahe *Panislamska ideja*,²⁰ Mehmeda Spahe *Gazi Husrev-beg - slika iz bosanske prošlosti*,²¹ Osmana Nurija Hadžića (Abdulhak) *Saferska naredba*²² dr Milana Preloga *Slovenci u prošlosti i sadašnjosti*²³ Josipa Milakovića *Jedno zaboravljeno pleme, Kašubi*,²⁴ Mirze Safveta *Istoričar Aali*,²⁵ i Rustem-paša *Skradinac*,²⁶ i drugi interesantni i za današnje povjesničare da vide kako se o pojedinim ličnostima, odlukama i događajima mislilo i pisalo početkom XX stoljeća. Većina navedenih radova su objavljeni u više nastavaka. U kraćim crticama, često redakcijskim, čitaoci *Behara* su bili u prilici da se u osnovnim crtama upoznaju i sa historijatom pojedinih derviških redova (senusi i rufaije),²⁷ te ponešto saznaju i o izumitelju štamparije Guttembergu²⁸, i jednoj od najpoznatijih antičkih ličnosti Aleksandru Makedonskom.²⁹ Uredništvo lista je cijenilo ljude koji su pokazivali dužnu pažnju prema prošlosti. To se vidi i iz obavještenja čitaocima kada je dr. Taloz Zemaljskom muzeju u Sarajevu poklonio 20 pisama (dokumenata) koji datiraju iz XVI, XVII i XVIII stoljeća.³⁰ U pisanju historijskih radova, crtica, osvrtu i prikaza javilo se ukupno jedanaest saradnika. Neki od njih su objavili po jedan do dva rada, a drugi znatno više. Oni su, iako daleko skromnije, slično kao i književnici počeli formirati kritičko pisanje prošlosti zasnovano na novom naučnom

16. Mustafa Imamović, Studija o "kulturnom preporodu" kod Muslimana, *Gledišta*, XII/1971., 11-12, 1463

17. Rad je objavljen u 12 nastavaka sa povremenim prekidima u vremenskom periodu od 15.VI 1901. - 15. III 1902.

18. Rad je objavljen u 26 nastavaka tokom VI i VII godišta u vremenskom periodu od 1.V 1905. - 15. IV 1906.

19. *Behar* br. 7, god. IV, 1. VIII 1903., 103/4

20. Rad je objavljen u XXI nastavku tokom cijelog VII godišta, sa kraćim prekidima u vremenskom periodu od 1.V 1906. - 15. IV 1907.

21. Rad je objavljen u V nastavaka u VII godištu *Behara* u vremenskom periodu od 1. IX - 15. XI 1906.

22. *Behar* br. 1, god. VII, 1. V 1906. 7 - 8

23. *Behar* br. 3, god. IX, 15. VI 1908. 48

24. Rad je objavljen u dva nastavka u IX godištu lista, br. 10 i 11, 1. X - 15. X 1908., 153 i 174-176

25. *Behar* br. 1, god. IX, 15.V 1908., 15

26. *Behar* br. 10, god. IX, 1. X 1908. ,161/2

27. *Behar* br. 2, god. I, 15. V 1900., 33-35

28. *Behar* br. 5, god. I, 1.VII 1900., 83

29. *Behar* br. 18, god. VI, 15. I 1906., 278/9

30. *Behar* br. 4, god. VII 15. VI 1906., 46

poimanju historije. U narednim godinama i decenijama XX stoljeća među saradnicima ovog lista mnogi su objavili brojne studije i radove iz historijske tematike, a neke je prerana smrt spriječila u tome. Takođe su se pojedini saradnici *Behara* udaljili od pisanja povijesnih radova zbog profesionalnog okretanja prema politici. Gledajući u cjelini *Behar* je dao svoj doprinos ne samo na književnom, nego i na historijskom i kulturnohistorijskom polju.

The works of Hamdija Kreševljakovic and other historians in *Behar*

In addition to the literary works, the *Behar* journal also published the works with topics from history in its eleven years of publication. These works included the papers by Alija Kadić *The Main Events from the Islamic past*, Muhamed Seid Serdarević *The Short History of Islam*, Abdulah Bušatlić *About Hasanaga Pečki*, Fehim Spaho *Panislamic Idea*, Mehmed Spaho *Gazi Husrevbeg-A Picture from the Bosnian Past*, Osman Nuri Hadžić *Safer's order*, Milan Prelog *The Slovenians in the Past and in the Present Time*, Mirza Safvet *Historian Anali* and *Rustem Pasha Skradinac*, and many others. The *Behar* journal had altogether eleven authors who published their works on historical topics. Some of the works published there have continued to be of some interest for the historians as the example how certain event had been looked upon from that particular time. Their contribution to the *Behar* journal represented the beginning of critical thinking in the writing about the past and based on the new understanding of history.

One of the *Behar's* contributors was the famous historian Hamdija Kreševljaković. He appeared for the first time on the journal's pages but not as a historian but as a collector of popular lyrical songs (15) and one short story. His interest in history and its topics grew in the years and decades to come. He published hundreds of articles and many studies about the history of Bosnia and Herzegovina under the Ottoman rule. Due to his scholarly results and the esteem he had among the scientists, Hamdija Kreševljaković was elected a corresponding member to the Yugoslav Academy of Arts and Sciences /JAZU/ in Zagreb in 1939. This was a great honor because he was the first of Moslem intellectuals ever to be elected into the JAZU.

